

УДК 796:613]+615.825(477.4)«195/201»(091)

Козубенко Юрій Леонідович

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри

медико-біологічних дисциплін і валеології

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди»

**РОЗВИТОК ЛІКУВАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТИВНОЇ
МЕДИЦИНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА
ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Анотація. У статті досліджено діяльність закладів лікувальної фізичної культури та спортивної медицини на теренах Центральної України в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Крізь історичну ретроспективу показано становлення даних закладів в Київській, Кіровоградській та Черкаській областях. У дослідженні висвітлено діяльність вищезгаданих інстанцій, зокрема: Відділення спортивної медицини №2 КЗ КОР «Київський ОЛФД» в місті Біла Церква, Кіровоградського обласного лікувально-фізкультурного диспансеру, Відділення спортивної медицини міської лікарні №1 міста Олександрія, Відділення лікувальної фізкультури та спортивної медицини комунального закладу «Черкаська обласна лікарня Черкаської обласної ради».

Ключові слова: лікувальна фізична культура, спортивна медицина, заклади, становлення, історія.

Kozubenko Yuri

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda

State Pedagogical University

**DEVELOPMENT OF TREATMENT PHYSICAL CULTURE AND SPORTS
MEDICINE OF CENTRAL UKRAINE IN THE SECOND HALF OF XX - THE
BEGINNING OF THE XXI CENTURY**

Summary. The article deals with the activities of the institutions of medical physical education and sports medicine in the Central Ukraine in the second half of the 20th - the beginning of the XXI century. The historical retrospective shows the formation of these institutions in the Kiev, Kirovograd and Cherkasy regions. The study highlights the activities of the above-mentioned authorities. At present, the health of the population is an extremely acute problem in Ukrainian society. Recently, the number of different types of injuries has increased considerably both in sport and in everyday life. Special physical education and rehabilitation institutions carry out the problem of physical rehabilitation in Ukraine. A number of such institutions that play a leading role in our time represents Central Ukraine. Given the current military situation in Ukraine, the result of which is a large number of injuries of varying degrees of severity, the coverage of physical culture and rehabilitation institutions is particularly relevant. Unfortunately, despite the considerable prevalence in our time of institutions of medical physical education and sports medicine, a small amount of scientific research is devoted to the coverage of their activities in Ukraine through historical retrospective. That is why this study shows the formation, development and coverage of the activities of these institutions in the Central Ukraine. In the course of the study, the following goals were set: to highlight the activities of the institutions of medical physical education and sports medicine in the Central Ukraine; to show the stages of formation of medical physical education and sports medicine in Central Ukraine in the second half of the XX - beginning of the XXI century. In the future, it is possible to conduct a comparative analysis taking into account the advantages and disadvantages of certain institutions of physical rehabilitation and sports medicine in Central Ukraine at different intervals.

Keywords: medical physical culture, sports medicine, institutions, formation, history.

Постановка проблеми. Нині надзвичайно гострою проблемою українського суспільства є стан здоров'я населення. Останнім часом значно зросла кількість різних видів травм як у спорті, так і в повсякденному житті. Проблематикою фізичної реабілітації в Україні займаються спеціальні фізкультурно-реабілітаційні заклади. Центральна Україна представлена низкою таких закладів, які відіграють провідну роль в наш час. З огляду на нинішні

ситуації військового характеру в Україні, наслідком яких є велика кількість травм різного ступеню важкості, висвітлення діяльності фізкультурно-реабілітаційних закладів особливо актуальне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на останні дослідження та публікації вітчизняних науковців, які стосуються даної тематики, слід звернути увагу на працю Ю.П. Дехтярьова, який провів значну роботу з висвітлення історії закладів лікувальної фізичної культури та спортивної медицини по всій Україні [2]. В.М. Мухін у своїй роботі, присвяченій фізичній реабілітації, перший розділ присвятив дослідженню історії розвитку лікувальної фізичної культури на теренах України [3]. В.В, Абрамов., В.В, Клапчук., О.Б. Неханевич на початку свого підручника наводять історичні факти стосовно діяльності закладів лікувальної фізичної культури в нашій країні [1]. В.С. Соколовський, Н.О. Романова, О.П. Юшковська [4] та В.М. Сокрут [5] у своїх дослідженнях спортивної медицини та лікувальної фізичної культури також звертають увагу на історії розвитку даних галузей в Центральній Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На жаль, не зважаючи на значну поширеність в наш час закладів лікувальної фізичної культури та спортивної медицини, висвітленню їхньої діяльності в Україні крізь історичну ретроспективу присвячено незначну кількість наукових досліджень. Саме тому, у даному дослідженні показано становлення, розвиток та висвітлено діяльність даних закладів на теренах Центральної України.

Формулювання цілей статті. У ході дослідження було поставлено наступні цілі: висвітлити діяльність закладів лікувальної фізичної культури та спортивної медицини на теренах Центральної України; показати етапи становлення лікувальної фізичної культури та спортивної медицини в Центральній Україні у другій половині XX – на початку XXI століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. *Відділення спортивної медицини №2 КЗ КОР «Київський ОЛФД» в м. Біла Церква.* У 1960 р. в першій міській лікарні міста Біла Церква було запроваджено посаду лікаря, який спеціалізувався на лікувальній фізичній культурі та контролі за заняттями фізичною культурою та

спортом. Починаючи з 1960 р. впродовж декількох десятиліть на цій посаді працювала К.М. Єфімова – досвідчений спеціаліст з лікувальної фізичної культури.

У січні 1978 р. рішенням Білоцерківської міської ради народних депутатів було прийнято відкрити міський лікувально-фізкультурний диспансер, в якому передбачалося п'ять лікарських посад. Спочатку обов'язки головного лікаря цього закладу виконувала Л.І. Клубнікова, а у 1978 – 2003 рр. доцент Є.Т. Матвеев.

Починаючи з 1998 р. на базі кабінету для населення міста діє ліцей «Здоров'я», в якому передбачено спеціальний тематичний цикл для хворих, що перебувають в стаціонарі, а також для диспансерних груп хворих. На базі пункту, що займається консультуванням діють факультативи здоров'я. Під час занять слухачам видаються фізкультурні рецепти, тематичні пам'ятки та інструкції з руховому режиму при зміні метеорологічних умов.

Починаючи з 2000 р. двічі на рік спеціалістами кабінету лікувальної фізичної культури проводиться курс лікування вдома за спеціально розробленою методикою для інвалідів з гіпертонічною хворобою, які знаходяться на обліку в міському Ордені милосердя.

У березні 2003 р. після реорганізації диспансеру в філіал Київського обласного лікарсько-фізкультурного диспансеру його завідувачем було призначено С.П. Пантелеймонову.

З метою збереження працездатності спортсменів, досягнення спортивних вершин тощо, слід відзначити пророблену роботу лікарів Л.В. Голощапової, М.О. Макової та завідуючої відділенням Г.В. Панкратової.

У 2008 р. сформовано комп'ютерний велоергометричний комплекс, який дозволяє проводити сучасні дослідження функціональних можливостей спортсменів.

Щорічно філіалом КОЛФД м. Біла Церква обслуговується близько 80 спортивно-масових заходів, включаючи міжнародні, всеукраїнські та обласні змагання. Головним завданням філіалу є організація лікарського контролю за особами, які займаються фізичною культурою та спортом [2, с. 124].

Кіровоградський обласний лікувально-фізкультурний диспансер. У травні 1946 р. виконавчим комітетом Кіровоградської міської ради було прийнято рішення про відкриття антропометричного кабінету при центральній міській лікарні, а у 1947 р. згідно з наказом №67 від 28 квітня було засновано фізкультурний центр, в подальшому – лікарсько- фізкультурний диспансер (КОЛФД), який розмістився в приміщенні жіночої консультації і зайняв лише одну кімнату.

Першим головним лікарем стала М.І. Кваша. На той час у диспансері працювало лише 4 співробітники: головний лікар, лікар-педіатр, медична сестра та медична сестра з лікувальної фізкультури, яка одночасно виконувала функції медичної сестри з масажу та фізіотерапії.

У 1948 р. КОЛФД переїхав у добротний панський будинок з витонченим архітектурним оздобленням, що по вулиці Карла Маркса, 78, де зайняв другий поверх. На цей час у штаті вже налічувались 2 посади лікарів (лікар з лікарського контролю за дорослим населенням і лікар з лікарського контролю за дитячим населенням), методист з лікувальної фізкультури, масажист; лаборант, три медичні сестри, 0,5 посади завгоспа, бухгалтера та секретаря-статистика в одній особі.

На базі диспансеру почали готувати медичних сестер з лікувальної фізкультури та масажу для роботи в міських та районних лікувально-профілактичних закладах. Головний лікар – Р.Л. Кейзик – щочетверга виїжджала в райони області, де поступово починали роботу кабінети лікувальної фізкультури та масажу.

Першими були відкриті кабінети лікувальної фізкультури та масажу в обласному шпиталі інвалідів Великої Вітчизняної війни (1946 р.), в обласній дитячій лікарні та в третій міській лікарні Кіровограда, а у 1970 р. при першій міській лікарні міста Олександрія було організовано кабінет спортивної медицини, який через деякий час реорганізовано у відділення лікарського контролю за особами, які займаються фізичною культурою та спортом. Більше 30 років незмінним керівником цього відділення була А.М. Лакідіна.

Лікарі диспансеру разом з лікарями обласної дитячої поліклініки проводили медичне обстеження учнів загальноосвітніх спортивних шкіл, вихованців дитячих садочків міста та області. Дітей з порушеннями постави направляли на лікування в кабінети лікувальної фізкультури та масажу за місцем проживання.

З 1962 р. в диспансері почали діяти 4-місячні курси спеціалізації та 2-місячні курси удосконалення медичних сестер з лікувальної фізкультури та масажу. Постійно проводились семінари, виїзні конференції на теми спортивної медицини з лікарями різних спеціальностей.

З 1969 р. почав зростати матеріально-технічний та кадровий потенціал диспансеру: збільшилась кількість лікарів, була придбана апаратура для кабінету фізіотерапії, електрокардіограф. З'явилась можливість проводити постійний нагляд за спортсменами дитячих спортивних шкіл, спортивних колективів та «груп здоров'я», також було організовано медичне забезпечення тренувальних зборів та спортивних змагань різного рівня.

У 1972–1980 рр. КОЛФД не мав свого приміщення. Були наміри міської влади приєднати його до міської поліклініки або розмістити в одній із спортивних шкіл, але незважаючи ні на що, диспансер відстояв своє право на існування. У 1980 році КОЛФД нарешті отримав своє приміщення на першому поверсі житлового будинку, що по вулиці Шевченка, 42, де знаходиться й понині і займає площу 375 кв. м.

У 1980–1990 рр. диспансер очолював О.М. Складенко. Під його керівництвом значно покращилися умови праці співробітників та матеріально-технічна база диспансеру.

У 1990 р. керівництво КОЛФД було доручено І.З. Давосиру, який також є головним позаштатним спеціалістом зі спортивної медицини та лікувальної фізкультури управління охорони здоров'я Кіровоградської обласної державної адміністрації.

Нині служба спортивної медицини та лікувальної фізкультури Кіровоградської області представлена:

- комунальним закладом «Обласний лікарсько-фізкультурний диспансер»;
- відділенням спортивної медицини при центральній міській лікарні №1 м. Олександрія;

- відповідальними за лікарський контроль за особами, які займаються фізичною культурою та спортом, в центральних районних лікарнях, де по штатному розкладу не передбачені посади лікарів зі спортивної медицини;

- 46-ма кабінетами лікувальної фізкультури.

Загальна чисельність штатних посад медичних працівників спортивної медицини та ЛФК в Кіровоградській області становить 53,5 (з них по КОЛФД– 29,75), а укомплектованість кадрами по області – 79% (в тому числі по КОЛФД – 99,2%).

У 2007 р. диспансеру вперше було присвоєно вищу категорію, яку успішно підтверджено у 2011 р.

Нині в структурі диспансеру є відділення спортивної медицини, клініко-діагностична лабораторія, кабінети функціональної діагностики, лікувальної фізкультури, фізіотерапії, масажу, хірургічний, стоматологічний, неврологічний, отоларингологічний, офтальмологічний, інформаційно-аналітичний та медичного забезпечення інвалідів, які займаються спортом.

У диспансері 43 штатні посади: 11 лікарів (7 з яких мають вищу кваліфікаційну категорію, 1 – другу, а 3 через недостатність стажу роботи ще не підлягають атестації). Також у КОЛФД працює 16 медичних сестер (з них 5 мають вищу кваліфікаційну категорію, 2 – першу, 6 – другу, а 3 – стаж роботи менше 5 років) [2, с. 129].

За рік в середньому в диспансері здійснюється до 70 тисяч відвідувань лікарів, включаючи профілактичні. На диспансерному обліку перебуває близько 7 тисяч осіб.

В останні роки КОЛФД значно покращив свій матеріально-технічний стан: придбана нова апаратура для кабінетів функціональної діагностики, фізіотерапії та клініко-діагностичної лабораторії, покращено умови праці співробітників.

Поліпшення та подальший розвиток лікарсько-фізкультурної служби

області полягає в зміцненні кадрового потенціалу, в модернізації матеріально-технічної бази тощо [5, с. 16].

Відділення спортивної медицини міської лікарні №1 м. Олександрія. Лікарсько-фізкультурне відділення було організоване у 1967 р. Спочатку воно розташовувалося по вул. Свердлова, 32 в окремому будинку. Однак у 1985 р. ввели в експлуатацію нову 7-поверхову поліклініку міської лікарні №1 м. Олександрія, куди було переведене і лікарсько-фізкультурне відділення. Воно і нині розташоване на шостому поверсі цієї лікарні і має в своєму розпорядженні шість кабінетів із залом лікувальної фізкультури.

25 листопада 2005 р., згідно з наказом МОЗ України №33, лікарсько-фізкультурне відділення було перейменоване у відділення спортивної медицини.

У 2000 р. відділення очолив лікар спортивної медицини вищої кваліфікаційної категорії Н.Ф. Хірса.

У м. Олександрії культивується 17 видів спорту: баскетбол, гандбол, волейбол, спортивна гімнастика, художня гімнастика, легка атлетика, плавання, шахи, тріатлон, туризм, велоспорт, футбол, карате, бокс, рукопашний бій, дзюдо, мотоспорт. Усього на обліку у відділенні спортивної медицини знаходиться 1876 чоловік. Фізкультурно-оздоровчою роботою в міст і охоплено 6958 осіб [2, с. 131].

Відділення лікувальної фізкультури та спортивної медицини комунального закладу «Черкаська обласна лікарня Черкаської обласної ради». Історія створення відділення бере початок з 1955 р., коли був заснований Черкаський обласний лікарсько-фізкультурний диспансер (ЧОЛФД), ЧОЛФД було утворено рішенням Черкаської обласної ради від 2 лютого 1955 р. №107, а наказом Черкаського обласного відділу охорони здоров'я №34/к-34 від 10 жовтня 1955 р. головним лікарем диспансеру була призначена М.Н. Розумнова.

Для розміщення диспансеру було виділено дві кімнати в приміщенні міської поліклініки №1. Штат складався з трьох лікарів і трьох середніх медпрацівників.

У 1973 р. диспансер був переведений в два реконструйовані приміщення

колишнього санаторію загальною площею 470 кв. м (за адресою вул. Дахнівська, 25 а), де і знаходиться в теперішній час відділення лікувальної фізкультури та спортивної медицини.

Головними лікарями ЧОЛФД працювали: М.Н. Розумнова (1955), А.Д. Тесленко (1955–1958), Є.С. Марковська (1958–1960), Л.Я. Філіпас (1960–1973), О.І. Філіп'їчев (1973–1978), М.С. Городиський (1978–1984), В.Я. Самохвал (1984–1987), О.І. Філіп'їчев (1987–2006) [2, с. 238].

У 2006 році, згідно рішення міської ради, ЧОЛФД був реорганізований у відділення лікувальної фізкультури та спортивної медицини Черкаської обласної лікарні. Нині заклад називається: комунальний заклад «Черкаська обласна лікарня Черкаської обласної ради».

У своєму складі відділення має наступні кабінети: лікарського контролю, функціональної діагностики, ЛФК, масажу та фізіотерапевтичний.

За роки існування закладу в його складі працювало багато висококваліфікованих спеціалістів. Вагомий внесок у розвиток спортивної медицини та лікувальної фізкультури на Черкащині внесли лікарі зі спортивної медицини О.Д. Протащук, О.І. Філіп'їчев, А.А. Рощина, Т.І. Ткач, В.І. Шемшура, О.В. Алехно, В.В. Голик, О.І. Набатніков.

Співробітниками диспансеру з медичного боку були підготовлені такі видатні спортсмени регіону, як чемпіон Олімпіади в Токіо з веслування на каное А. Хіміч, срібний призер Олімпіади в Сеулі з веслування на байдарках О. Мотузько, бронзовий призер Олімпійських ігор в Атланті з легкої атлетики (метання молоту) О. Крикун, срібний призер Олімпіади в Сіднеї з велоспорту О. Феденко. Четверте загальнокомандне на Олімпіаді в Афінах зайняли черкащанки О. Кваша та І. Краснянська. На Паралімпійських іграх О. Дрига виборов дві золоті медалі та одну срібну, а А. Скачков – два золота (стрибки у довжину, потрійний стрибок) [2, с. 239].

З року в рік підвищується рейтинг області зі спорту вищих досягнень. У різні збірні команди України зараховано 102 спортсмени Черкащини з олімпійських видів спорту, у тому числі 38 членів, 18 кандидатів і 46 резервістів.

На обліку у відділенні ЛФК та спортивної медицини нараховується 2350 збірних команд області та їх резерву.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Таким чином у другій половині XX – на початку XXI ст. у Центральній Україні можна прослідкувати значний розвиток закладів з лікувальної фізичної культури та спортивної медицини. Шляхом впровадження новітніх технологій та методів, кожного року десятки тисяч спортсменів та учасників бойових дій отримують належне лікування, реабілітацію, та мають змогу проходити обстеження функціональних систем організму. У подальшому існує можливість проведення порівняльного аналізу з врахуванням переваг та недоліків тих чи інших закладів фізичної реабілітації та спортивної медицини на теренах Центральної України у різні проміжки часу. Також можливе розширення тематики дослідження із включенням інших регіонів України.

Список літератури:

1. Абрамов В. В., Клапчук В. В., Неханевич О. Б. Фізична реабілітація, спортивна медицина : підручник для студ. вищих мед. навч. закладів. Дніпропетровськ: Журфонд, 2014. 456 с.
2. Дехтярьов Ю. П. Спортивна медицина та лікувальна фізкультура України. К.: «Друкарня Вольф», 2013. 286 с.
3. Мухін В. М. Фізична реабілітація. К.: Олімпійська література, 2005. 424 с.
4. Соколовський В. С., Романова Н. О., Юшковська О. П. Лікувальна фізична культура. Одеса : Одес. держ. мед. ун-т, 2005. 234 с.
5. Сокрут В. М. Спортивна медицина. Донецьк: Каштан, 2013. 472 с.

References:

1. Abramov V. V. (2014). Klapchuk V. V., Nexanevy`ch O. B. *Physical rehabilitation, sports medicine: a textbook for students of higher medical schools*. Dnipropetrovs`k: Zhurfond, 456 p. [in Ukrainian].

2. Dextyar`ov Yu. P. (2013). *Sports Medicine and Therapeutic Physical Culture of Ukraine*. K.: «Drukarnya Vol`f». 286 p. [in Ukrainian].
3. Muxin V. M. (2005). *Physical rehabilitation*. K.: Olimpijs`ka literatura. 424 p. [in Ukrainian].
4. Sokolovs`ky`j V. S.(2005). Romanova N. O., Yushkovs`ka O. P. *Therapeutic physical culture*. Odessa : Odes. derzh. med. un-t. 234 p. [in Ukrainian].
5. Sokrut V. M. (2013). *Sports Medicine*. Donecz`k: Kashtan. 472 p. [in Ukrainian].